

N O V É D Í L O

DR MILOSLAV SKÁCEL

ČLOVĚK
A SPOLEČNOST

U N I V E R S U M

Dr MILOSLAV SKÁCEL

ČLOVĚK
A SPOLEČNOST

Jdeme-li na kořen dnešních sociálních a hospodářských nesnází, najdeme zde jeden veliký a zarmocující nedostatek: lidé jakoby neměli dosti zdravého rozumu. Přirozené hodnoty a přirozený základ života jako by se ztratil, není smyslu pro zdravé a správné uspořádání věcí a záležitostí. V pěti kapitolách probírá autor této neveliké, ale hutné knížky podstatné věci, vyplývající z poměru člověka a společnosti. Rozbírání poměru občana státu, vykládá o vlastenectví a imperialismu, věrnosti a svobodě, rodině a výchově, třídě a stavu. Všude zde hledá ono správné vymezení a uspořádání vztahů a poukazuje bystře na všechny nesprávnosti a zvrácenosti, kterých se lidé tak často dopouštějí. Dnes je třeba znovu správně vymezit místo občana ve státě, říci, kde končí občanská svoboda a začíná autorita státu, jaké je místo rodiny ve společnosti, co může vykonat rodina a menší společenské celky a co může vykonat toliko stát, kde končí kompetence těchto menších celků a kde začíná

(Pokračování textu na druhé záložce)

D R M I L O S L A V S K Á C E L

ČLOVĚK A SPOLEČNOST

1946 - NAKLADATELSTVÍ Č. A. T. - UNIVERSUM

1. Občan a stát.

Ústřední otázkou nauky o společnosti jest poměr jednotlivce ke společnosti a zejména povaha a cíl lidské společnosti, jejímž dokonalým příkladem je stát. Poměr občana k státu jest hlavním předmětem zájmu badatelů o společnosti. Společenské založení člověka, jeho vrozený sklon k vytvoření společnosti, která je schopna dokonale uskutečnit obecné blaho, je zajisté dobrým důvodem pro vědecký zájem o pospolitý život lidí, zejména o život státní. Mnozí sociálně filosofičtí badatelé, nebo jak se jim dnes říká sociologové, často však nevidí stromy pro les. Mnohonásobná závislost člověka na společnosti, občana na státu, jest často příčinou, že uvažující o společnosti, o státě, ztrácejí smysl pro živé jednotlivce, kteří společnost tvoří. Člověk jest takovým kolektivistům, ať už zabarvení socialistického nebo fašistického, pouhým jednotlivým případem druhu, atomem národa, rasy nebo třídy. Člověk jest chápán, vysvětlován a hodnocen jen jako člen společnosti. Takový postoj je snad vysvětlitelný jako reakce na krajní individualismus, který zase nevidí pro stromy les, není však proto omluvitelný. Lidská společnost není ani pouhým součtem jedinců, ani organismem, v němž by jednotliví její členové ztráceli svou osobnost.

Chceme-li dojíti ke správným závěrům při bádání

o společnosti, o společenských vztazích mezi lidmi, musíme si především uvědomit, že prvotní skutečností jsou zajisté jednotliví lidé. Proto je možno vysvětlovat povahu a cíl lidské společnosti jen z povahy a cíle člověka. Máme-li tedy špatné pojetí člověka, bude nesprávné i naše pojmání společnosti a vztahů mezi lidmi. Uvědomíme-li si však správně, že člověk jest především osobností, t. j. bytostí rozumnou a svobodnou, která tedy má svou vlastní hodnotu, vysvitne nám jasně i poměr člověka k člověku, jednotlivce ke společnosti a vzájemná závislost dobra jednotlivce a dobra obecného.

Stát se nám potom jeví jako společnost spočívající v uspořádané součinnosti lidí, která směřuje k vytvoření takových podmínek hmotných i mravních, za nichž se každý člen společnosti může po všech stránkách rozvinout v dokonalou lidskou osobnost. Souhrn těchto podmínek představuje to, co se nazývá obecným dobrem.

Nutným předpokladem k dosažení tohoto obecného dobra je autorita. Není správné domnívati se, že autorita státní je nutná jen k tomu, aby krotila výstřelky a trestala škůdce obecného dobra. I to jest ovšem úkolem autority, který vyplývá ze skutečnosti, že nejsou všichni lidé dobří, že je nutno mnohé násilím přidržovat k zachování zákonů, vydaných k obecnému dobru, mocí napomáhat k jejich uplatnění a trestat provinilce. I kdyby však byli všichni občané mravně dokonalí, takže by nebylo potřeba trestních soudů a ústavů, přece by zůstalo pro státní autoritu široké pole působnosti, autorita by byla stále nezbytná. Nehledě k tomu, že i mezi lidmi dobré vůle mohou vzniknout spory, které je třeba rozhodnout, jest velmi mnoho otázek prospěšného života, které mohou býti řešeny mnoha způ-

soby, nikdy však všemi najednou. To jest právě hlavním úkolem státní autority, aby stanovila pevné směrnice pro pospolitý život a zaručila tak pokojné soužití mezi občany.

Jest ovšem třeba v každém případě zachovati správnou hranici mezi oblastí individuální svobody a společenské autority. Zásady pro stanovení této hranice jsou asi tyto: Obecné dobro není myslitelné bez dobra jednotlivých členů společnosti. Cílem jednotlivce i společnosti jest dokonalá lidská osobnost, duchovně mrávní zdokonalení člověka. Co může učinit jednatel nebo nižší přirozená společenská jednotka vlastními silami, nemá býti přenášeno na vyšší společenský celek, zejména ne na stát. Nešetří-li se této zásady, znamená to vždy zbytečné omezení svobody a ohrožení obecného dobra. Nelze na příklad nazvat jinak než tyranii, nutí-li se lidé za normálních okolností ke společnému stravování, nebo vyřazuje-li stát rodiče z vlivu na výchovu dětí. Obdobné zásady platí i v oboru územní a zájmové samosprávy a ústřední státní správy. Každá zbytečná centralisace poškozují obecné blaho a svobodu.

Jest mnoho způsobů výkonu státní autority a povolávání jejích představitelů. Každá ústava, každé státní zřízení může býti dobré a každé se ovšem může zvrhnout. Zdá se, že přiměřeně kontrolovaná vláda jednoho, ať už je to král, nebo »silný prezident«, nejlépe zabezpečuje jednotu státní společnosti, avšak zvrhlá forma jedinovlády, diktatura, tyranie, jest jistě nejhorší formou vlády. I demokracie se může zvrhnout buď ve vládu korupční plutokratické kliky nebo ve vládu davu, ulice.

Vědomí nutnosti společenské autority jest každému normálnímu člověku tak přirozené, že úcta k jejím

nositelům jest zcela správně chápána jako mravní příkaz. V úpadkových civilizacích pohanských bývala panovníkům prokazována božská pocta. Přídomek křesťanských panovníků »z boží milosti« není však pozůstatkem tohoto pohanského uctívání autority, jak naivně tvrdí někteří myslitelé, ale projevem křesťanského světového názoru. Je-li člověk-tvor společenský tvorem božím, jest i státní autorita, která je nezbytným požadavkem obecného dobra, institucí, jejíž poslední a nejvyšší odůvodnění nutno hledati v Bohu, tvůrci člověka i společnosti. Křesťanský světový názor, který se i v tomto shoduje se zdravou filosofií, nevidí však ve státní autoritě absolutní moc nikomu a ničemu neodpovědnou, nýbrž i v králi spatřuje toliko služebníka obecného dobra, který je odpověden mravnímu řádu, danému Bohem.

Správné poznání člověka po stránce psychologické a mravní jest jednou z podmínek správného pochopení poslání státní autority a poměru občana ke státu. Jest tedy také jednou ze záruk, že státní autorita nepřekročí své meze a nezvrhne se v tyranii, jejíž moderní forma se nazývá totalitou. Totalitou v tomto smyslu rozumíme neoprávněný a vynucovaný nárok státu na celého člověka, na totalitu jeho svobodných a rozumných projevů.

O nespravedlivé totalitní vládě mluvíme však nejen tehdy, když státní autorita nedbá obecných zásad mravních a porušuje základní lidské svobody, ale i tehdy, když si ústřední vláda osobuje zasahování a rozhodování ve věcech a v oborech, o nichž mohou lépe rozhodovat i nižší přirozené svazky územní a stavovské, tedy na př. obce, kraje, země a tak zv. zájmové organisace. Jedním z nejhorších důsledků nezdravé centralisace je skutečnost, že občané ztrá-

cejí zájem na veřejné činnosti, jsou vyřazováni ze součinnosti na vytváření obecného dobra a stávají se bezmocnými předměty státní péče.

Nacistická státní ideologie chápala stát jako svaz mužů na vojenský výboj. Toto pojetí připomíná spíše komplot k páchání trestných činů než lidskou společnost, která má cílevědomě usilovat o dobro celku. Toto zvrácené a nemožné pojetí jest jen domyšleným důsledkem dosti běžného názoru, že stát je organizací jedinců, kteří stojí nebo mají stát vůči státu jako osamocené jednotky. Každé menší, třeba zcela přirozené sdružení, jako je rodina, stav nebo nižší svazky územní, jest podle tohoto pojetí něčím bezvýznamným, ba škodlivým pro státní jednotu. Takové chápání poměru občana a státu nebere v úvahu na př. ani tak původní a přirozené lidské společenství, jako je rodina nebo i stav. Stát však není tak společnost jedinců jako spíše společnost rodin. Jedinec se zapojuje do státního společenství nikoli jako izolovaná jednotka, ale především jako člen rodiny a pak také nižších společenských organizací územních a stavovských. Uznání této skutečnosti jest předpokladem pro správnou výstavbu státní společnosti.

2. Vlastenectví a imperialismus.

Přirozená závislost člověka na společnosti a jeho nutný sklon k vytváření společnosti, schopné dokonale uskutečniti obecné dobro a umožniti všem život člověka důstojný, projevuje se v psychologickém životě lidí citem, zvaným vlastenectví.

Pojem vlasti se nekryje přesně s pojmem národnosti, rasy, rodné země ani státu. Všechny tyto prvky

jsou zajisté v pojmu vlasti obsaženy, ale nevyčerpávají jej. Vlastenectví není jen vztahem k určitému místu na zemi, ač tato jeho složka je nejvýznamnější, naprosto se nekryje s pocitem rasové příslušnosti ani s politickým vztahem k státu. Je to vztah především duchový a proto tak složitý, tajemný a přece tak přirozený a skutečný, že je těžko rozebírat jej vědecky a nezatemňovat jej přitom. Nechybíme příliš, řekneme-li, že vlastenectví je přirozeným výrazem a zážitkem správného poměru jednotlivce k společnosti v oblasti vůle a citu.

Jako ve vědeckém, filosofickém bádání o poměru jednotlivce a společnosti se setkáváme s mnoha omyly, tak i přirozená láska člověka k vlasti, která zahrnuje v sobě lásku k rodné zemi, národu, jazyku a občanskou loyaltitu, se někdy zvrhá ve falešný cit, který často bývá ztotožňován s vlastenectvím.

Obludná zrůda vlastenectví je dnes známá pod jménem nacionalismus, jehož nejnižším projevem je rasismus a politickým důsledkem imperialismus.

Odpůrci imperialismu často zavrhnou i cit tak přirozený a nutný, jako je vlastenectví, poněvadž nedovedou rozlišit správné a přirozené od zvrhlého. Rozdíl mezi pravým vlastenectvím a imperialismem, který se nebezpečně blíží svému zdánlivému opaku internacionalismu, vysvitne nám nejlépe srovnáním.

Pravé vlastenectví nepochybně souvisí s láskou k bližnímu, jest zajisté jedním z jejích projevů a proto nemůže tomuto základnímu vztahu mezi lidmi nijak odporovat. Je přirozené, že milujeme některé lidi více než jiné, což neznamená, že ostatní musíme nenávidět. Naopak dovedeme býti právě proto lepšími k jiným lidem, u nichž objevujeme podobné vztahy a dovedeme si jich vážit. Matka dovede lépe

pochopit jinou matku, vlastenec pochopí vlastence, i když jejich vlasti leží na opačných koncích země. Nikdo se nepozastavuje nad tím, že milujeme příslušníky své rodiny více než jiné, že máme bližší vztah k přátelům, soudruhům v povolání a krajanům. Vlastenectví není zúžením lásky k bližnímu na určitý okruh osob a nezahrnuje v sobě nenávisť k ostatním. Jest spíše zvýšením lásky k bližnímu, jest vřelejší vztah k těm, které staří nazývali »svým lidem«.

Internacionalismus vidí ve vlastenectví nebezpečí pro lásku ke všem ostatním lidem, v praxi však usiluje o to, aby náš vřelejší poměr k určitému okruhu lidí zvlažněl na onen neurčitý pocit lhostejnosti, který se často honosně nazývá citem všelidským. Internacionalismus chce bojovat proti nenávisti a ve skutečnosti bojuje proti lásce.

Zdálo by se, že imperialismus jest jakýmsi vyvrcholením lásky k vlasti. Je však spíše opakem vlastenectví. Imperialista miluje svou vlast proto, že je veliká a mocná a touží po tom, aby pohltila a ovládla celý zbývající svět. Vlastenec naproti tomu miluje svou vlast nejvíce tehdy, když je ponížena, nekoří se otrocky její velikosti, ale chlubí se spíše její malostí. Nacionalista je ochoten omlouvat i zločiny, pokud přinášejí vlasti nějaký zdánlivý politický prospěch a zastírá ochotně pravé příčiny neúspěchu a porážky. Vlastenec naopak je vždy pohotový ke kritice a odhodlaný k reformám. Čím větší je pravá láska k vlasti, tím kritičtější je postoj vlastence vůči problematickým politickým úspěchům. Imperialista je pro vývoj, vlastenec dovede bojovat jen tehdy, je-li to, co miluje, ohroženo. Imperialistovi je lhostejné, vykrváčí-li miliony jeho spoluobčanů pro abstraktní ideu světové říše

nebo třebaš jen pro naftu. Vlastenci je krev občanů příliš drahocenná, než aby byla prolévána za něco jiného než za svobodu, v boji proti nespravedlivému útoku a vůbec za to, co dává životu pravý smysl.

A tu narážíme na zajímavou souvislost. Imperialismu navenek odpovídá zotročení občanů uvnitř. Imperialistovi nezáleží na svobodě občanů, ale na podmanění světa. Ideálem státu jsou pro imperialistu kasárny. V dějinách se však dosud vždy ukázalo, že vojsko vlastenecké nakonec dovede zvítězit nad sebelepší armádou imperialistickou. Vlastenectví je projevem svobodného člověka, imperialismus jest zplozencem otrocké totality. K útočné válce nevede tedy láska k vlasti, láska k určitému koutu země, ale zvrácená láska k celému světu, totiž imperialismus. Vlastenec netouží po ovládnutí ostatního světa, poněvadž je věrný své vlasti. Imperialista je vpravdě internacionální. Poněvadž nemiluje dosti své, vztahuje ruce po cizím.

Doba, kterou prožíváme, poskytuje smutné doklady správnosti předchozí úvahy o souvislosti nacionalismu a totality. Nikdy nebylo tolik nenávisti mezi národy a zároveň tolik občanské nesvobody jako dnes. Neexistuje ovšem jen totalita nacionální, rasová, ale také totalita třídní, vedle imperialismu národního existuje neméně nebezpečný a zvrácený imperialismus třídní. Nikdy snad nebylo na světě tak málo pravého vlastenectví jako dnes. Dokladem toho je i ono lehké pohrdání, s nímž vyslovujeme slovo »lokální patriotismus«. Zapomíná se, že každé vlastenectví je již svou povahou lokální, nemůže objímat stejnou láskou celý svět.

Ve starých dobách, kdy nebylo snadných komunikací a lidská sídla byla často od sebe oddělena těžko

překročitelnými přírodními přehradami, splývá často pojem vlasti s pojmem města. Malé městské státy starověké a dokonce i městské republiky středověké byly svým občanům vsuktu »dokonalou společností«, neboť uspokojovaly všechny poměrně jednoduché a nečetné potřeby tehdejšího člověka. Územní růst státu sjednocováním již existujících menších celků kráčí ruku v ruce s rozvojem civilisace. Právě vlastenectví se však nemění ani tehdy, vzrůstá-li stát ve světovou říši. Vlastenec zůstává věrný svému koutku země. Není tedy vlastenectví příčinou dobovačných válek, centralismu a nadměrné státní moci, je naopak brzdou takových snah, které jsou projevem mravního úpadku a tedy i úpadku pravého vlastenectví. I občan veliké říše, je-li opravdu vlastencem, cítí se vlastencem své rodné země, svého kraje nebo i jen svého města a na ostatní části říše pohlíží spíše jako na spřátelené země nebo provincie.

Moderní svět se zmenšil díky neobyčejnému pokroku techniky. Mnozí předvídají vývoj ke spojeným státům světovým a doufají, že tak budou konečně zne-možněny války. Záleží však zcela na tom, jak bude takové sjednocení vypadat. Ani to si totiž všichni nepředstavují stejně. Internacionalisté a imperia-listé by rádi udělali ze světa mraveniště vybudované podle jednotného schématu. Zdá se však, že lidé jsou poněkud jinak založeni než mravenci a mají smysl ještě pro jiné hodnoty přesahující kolektivistický obzor mravenců. Taková vnucená jed-nota by nepřinesla světu spokojenosti ani míru. Rozhodně by se nedala uskutečnit ani udržet pokojnými prostředky. Klíčem správného řešení jednoty světa je vlastenectví. Dobrovolné a trvalé vytvoření veliké říše, obsahující po případě i celý svět,

je možné jenom mezi pravými vlastenci, kteří si váží svého, netouží po tom, aby je ostatní kopírovali, a nevnucují proto ani svůj svéráz jiným. Imperialismus je centralistický a totalitní, a proto může sjednocovat jen násilím a násilím může dočasně jednotu udržovat. Vlastenectví však umožní sjednocení třeba celého světa na podkladě federativním. Nejsme-li zaslepeni totalitou, centralismem, internacionalismem, imperialismem a všemi těmi pohanskými nesmysly, pochopíme, že i vlastenectví světové musí organicky vyrůstat z lásky k rodnému domu, obci a zemi.

Nejsme daleko od pravdy, tvrdíme-li, že příčinou dnešního hrozného bujení nacionalismu a malé odolnosti proti totalitnímu zotročování, je smutná skutečnost, že tak málo lidí má skutečný domov, dům, nebo aspoň chaloupku, které by mohli skutečně nazývat svými. Dovedeme-li milovat svou zemi, protože v ní stojí náš rodný dům, protože se cítíme částí lidu stejného jazyka a stejné kultury, který tuto zemi obývá, dovedeme z téhož důvodu milovat i celý svět a uzavřít spojení se všemi národy země.

V prvních dvaceti letech Československé republiky jsme se nedovedli shodnout se Slováky proto, že několik omezených internacionalistů chtělo donutit Čechy a Slováky, aby se vzdali své národní svébytnosti a proměnili se v národ československý, mluvící a píšící jazykem československým. Nezbavíme-li své vlastenectví odporných příměšků nacionalismu a internacionalismu, nedospějeme nikdy ani k slovanské vzájemnosti, ani k evropské federaci. Spojené státy evropské nevzniknou nikdy dohodou mezi velkými, centralisticky spravovanými říšemi, ale spíše dohodou mezi starými evropskými zeměmi. Spojené státy

světové snad vzniknou na světové konferenci starostů všech svobodných měst světa. To nezní jako utopie tomu, kdo si uvědomuje, že předpokladem opravdové politické jednoty není centralisace a totalita, nýbrž federace.

Dokud lidstvo nepochopí, že nesmí hledati pro svou organizaci vzory v úlu a mraveništi, že požadavky technické normalisace nevedou logicky k požadavku normalisace lidského života a lidí, není naděje na mír a svobodu. Teprve až budou zcela umlčeni ti, kteří nechápou, že přistoupiti na jednotný rozchod kolejnic a snad i na jediné světové ministerstvo dopravy nevyžaduje nikterak, aby všichni byli nuceni nositi jednotnou obuv, těšiti se z výhod jednotného stravování a žiti pod jedním policejním ředitelstvím.

3. Věrnost a svoboda.

Zhodnotili jsme právě význam vlastenectví, které dovede držet na uzdě zvrácené choutky imperialistické, podporuje politický mír ve státě i mezi státy a prospívá tak občanské svobodě. Přitom jsme se jen letmo zmínili o instituci mnohem starší a úctyhodnější než kterýkoliv stát, totiž o lidské rodině.

Je-li vlastenectví především zárukou mezinárodního pokoje proti imperialismu, můžeme pohlížet na instituci rodiny také jako na pevnou hráz proti totalitě. Rodina jest pravou tvrzí svobody, snad poslední, kterou se dosud nepodařilo spojenému úsilí kapitalismu a socialismu všude ztéci. Odolá-li tato poslední hradba, můžeme doufati i v návrat občanské svobody a mezinárodního pokoje.

Lidská společnost není složena z izolovaných jedin-

ců. Vytváří ji mnoho malých společností, spojených nejužšími svazky lásky a věrnosti. Stát netvoří jednotlivci bezprostředně, ale jako členové menších celků, především rodin.

Pevnost rodin je v přímém poměru k občanské svobodě. Čím je rodina pevnější, tím větší oporu poskytuje svým členům proti nezdravému státnímu poručníkování. Proto také obecný rozvrat rodinného života kráčí ruku v ruce s potlačením občanské svobody a každá totalitní státní ideologie bojuje přímo nebo nepřímo proti rodině.

Ze dvou důvodů můžeme považovati rodinu za instituci, sloužící kromě svého vlastního cíle také ochraňující občanské svobody.

Především proto, že rodina vzniká svobodně, svobodným manželským slibem. Už proto je společnost rodinná příznivější svobodě než společnost státní, neboť její pouto je přirozenější, prvotnější a pevnější než to, které nás pojí k vlasti, ke státu. Dokonce i vlastenectví, je-li pravé, vyrůstá z citu rodinného. Není podivné, mluvíme-li jedním dechem o svobodě a vázanosti v rodině, neboť právě pojem svobody zahrnuje v sobě možnost a schopnost dobrovolně se zavazovati. Manželský slib je dobrovolný, kdežto náš svazek se společností národní a státní vzniká zpravidla narozením, tedy skutečností, na kterou nemáme vlivu. Nemůžeme si zpravidla vybrat vlast a národ tak, jako si můžeme vybrat manželku.

Rodina jest právě pro svou pevnost a svobodný vznik prostředím mnohem svobodnějším než každá jiná společnost. Poutem rodiny jest nebo alespoň má býti láska. O každé lásce však platí slova velkého světce: »Ama et fac quod vis — miluj a dělej co chceš.« To znamená, že člověk, který miluje, je

při své spoutanosti vpravdě svobodný, poněvadž nemůže chtít nic, co by bylo proti lásce, která určuje jeho jednání.

Společnost rodinná poskytuje dále zpravidla každému svému členu bezpečnou oporu a pomoc v každé životní situaci. Jednotlivec nestojí už proti společnosti státní osamocen, ale podporován vždy alespoň ještě jedním člověkem, který s ním sdílí dobré i zlé. Rodina jest jediné prostředí, které umožňuje dobrým občanům, aby přežili špatnou vládu. A to je druhý důvod, proč vidíme v rodině hrad svobody. Tento význam rodiny jakožto strážkyně svobody potvrzuje okolnost, že každý hospodářský nebo politický systém, který si činí nároky na celého člověka, na totalitu jeho životních projevů, s logickou nutností se ocítá v boji s rodinou. Kapitalista potřebuje člověka »osvobozeného« od pout rodinných, aby ho mohl lépe vykořistit. Stejnou snahu vyvíjejí socialisté, pokud se domnívají zcela správně, že rodina stojí v cestě socialistickému pokroku směrem k lidskému mraveništi. Oba tyto systémy, z nichž druhý je obludným vyvrcholením prvního, útočí na rodinu dvěma směry. Především zbavují rodinu vlastnictví a tím hospodářského zajištění a nezávislosti. Kapitalismus to provádí fakticky, socialismus se o to snaží cestou zákona. Za druhé berou oba tyto systémy člověku jednu svobodu za druhou a dávají mu za to v náhradu svobodu jedinou, svobodu zrušit svůj manželský slib.

Z toho plyne, že každý opravdový demokrat musí býti otevřeně a důsledně pro soukromé vlastnictví, pro hospodářské zajištění rodiny a pro monogamii. Okolnost, že rodina jest nejlepší zárukou svobody, není však jediným ani hlavním důvodem, proč jsme pro rodinu a tedy pro nerozlučitelnost manželství.

Monogamie má svůj důvod především v samé přirozenosti člověka, ve vztahu obou pohlaví a v účelu rodinné společnosti.

Na obránce nerozlučitelnosti manželské se často pohlíží jako na »zabedněného scholastika«, který čerpá své důvody ze starých textů křesťanských knih. Jest zajisté pravda, že v Písmě svatém a v křesťanské tradici je mnoho, co bylo kdysi obecně zachováváno, třeba většina lidí o nějakých textech ani neslyšela. Je však také pravda, že mnohé správné a užitečné mravní příkazy jsou dnes zachovávány už jen těmi, pro něž je Písmo svaté dosud posvátnou knihou, nebo kteří si zachovali alespoň jakési zbytky křesťanské tradice, zatím co ostatní povážlivě ochabli.

Skutečnost, že všichni lidé jsou bratři, jest zajisté známá všem normálním lidem, i těm, kteří nikdy nečetli v bibli, že všichni lidé jsou dětmi Adama a Evy. Podobně je tomu i v otázce monogamie.

I v dnešní době neslýchaného zmatení pojmů a převrácení stupnice hodnot se obecně rozeznává mezi láskou, která člověka povznáší a prostopášností, za kterou se konec konců každý stydí. Podobně se dobře rozeznává mezi manželstvím a konkubinátem. Ani hlasatelé volné lásky a rozluky se nemohou dobře zbaviti pocitu, že manželství je něco posvátného, neboť vyžadují i pro zrušení manželství vysoce formálního obřadu soudního.

Co jest tedy důvodem úcty, kterou společnost prokazuje manželům a odpírá dvojicím žijícím »na divoko«, nebo i manželům rozloučeným, kteří žijí v novém spojení? Manželé jsou považováni za úctyhodné proto, že vzali na sebe dobrovolně a z lásky slib, který je zavazuje i k obětem, někdy i k těžkým obětem. Úcta k manželství nepramení z přesvědčení,

že manželství je neštěstí, ale z toho, že manželství znamená věrnost i v neštěstí. Podobně úcta k vojínu nevyplývá z toho, že je odsouzen k smrti, ale že je hotov zemřít za vlast. Ostatně každé svědomitě zastávané a počestné povolání nebo poslání propůjčuje člověku jistou úctyhodnost. Pokladník v bance jest zajisté úctyhodný, dokud ovšem neuteče s pokladnou. Podobně ztrácí úctu manžel, jakmile uteče se sousedovou ženou, nebo manželka, která prchne s vojákem. Ceremonie rozluky a opětného sňatku jest chabým pokusem propůjčiti porušení slibu věrnosti úctyhodnost, jaká právem přísluší jen těm, kteří jej dodržují.

Každého odpůrce nerozlučitelnosti manželství je nutno se především tázat, zda je pro to, aby byly sliby zachovávány. Upřímný zastánce manželské rozluky odpoví patrně, že by vůbec sliby neměly býti dávány. Je však pochybné, zda by obecně prorazil s návrhem, aby manželské sliby byly dávány jen na určitou dobu nebo do odvolání. Narazil by na rozhořčený odpor právě u milenců, kteří touží po tom, aby byli svázáni na věky. Pravá láska jest totiž vším jiným než volnou láskou. Vulgárním symbolem lásky jsou dvě srdce probodená jedním šípem.

Kdyby se kapitán, který opustil v tísní posádku lodi, hájil tím, že se loď potápěla, bylo by mu právem řečeno, že právě proto měl vytrvat do konce. Kdyby se hájil vojenský zběh tím, že podle jeho mínění byla porážka nevyhnutelná, právem by se mu dostalo odpovědi, že věrnost praporu nutno zachovat právě tehdy, když už skoro klesá. Podobně je jistě spravedlivé požadovati od člověka, aby zachoval věrnost společnosti, kterou sám vytvořil, vlajce, kterou si vyvolil z tisíců jiných.

Nejtěžším argumentem zastánců rozluky bývá ne-

šťastné manželství. Uznáváme, že je mnoho tragických manželství, tvrdíme však také, že ideál manželství a rodiny stojí za to, aby za něj bylo bojováno a trpěno. Připouštíme-li, že je nutné a krásné bojovat a trpět za vlast, musíme logicky připustit, že rodina je při nejmenším stejně vysokým ideálem jako vlast a že je tedy nutno i za ni bojovat a trpět, zejména když jde jen o boj se sebou samým a utrpením jest v takovém případě nanejvýš odříkání.

Nepřipouštíme ani rozluku se vzájemným souhlasem. Tento souhlas totiž bývá zřídka oboustranný. V drtivé většině případů jest pro jednoho z rozlučujících se manželů cílem nový sňatek, kdežto druhá strana prožívá rozluku jako osobní tragedii. V takových případech nepovažujeme za spravedlivé, aby zpronevěřilý manžel byl za své selhání odměňován novým sňatkem a druhý ponechán se zlomeným srdcem. Avšak ani v případě skutečného oboustranného souhlasu nepovažujeme za vhodnou rozluku a nový sňatek, neboť je nelogické, aby člověk, jenž se zbavil jednoho zla, které ho tížilo, hledal jiné, které ještě nepoznal.

Připouštíme v jistých závažných případech rozvod, nikdy však rozluku a opětovný sňatek. Ideál manželství a rodiny, závažnost dobrovolného slibu, jest pro nás věcí tak velikou, že považujeme za spravedlivé žádat od manželských ztroskotanců, aby snášeli svůj stav jako vlastenec, který může být vyhnancem, někdy i dobrovolným vyhnancem, nikdy však vlastencem země cizí.

Jistě většina lidí připustí, že manželství je věc veliká už proto, že spočívá na dobrovolném slibu, daném z lásky, že věrnost mezi manžely je příkazem přátelské lásky mezi rozumnými a svobodnými by-

tostmi a její porušení odporuje důstojnosti člověka. Význam trvalého a zdárného soužití pro oba manžele, pro jejich děti a tím i pro celý národ a celé lidstvo je tak veliký, že vyžaduje nerozlučitelnosti i za cenu obětí. Možnost rozluky jest totiž zároveň nebezpečnou podporou lehkomyšlného uzavírání manželství.

Není tedy rozlišování mezi rozvodem přípustným v jistých krajních případech a nepřipustností rozluky a opětovného sňatku krutostí, ale velmi rozumným požadavkem lidské přirozenosti a obecného dobra.

4. Rodina a výchova.

Správný postup při dokazování nerozlučitelné povahy manželství snad vyžaduje, aby se začalo s důvodem nejsilnějším, s odpovědí na otázku, co jest vlastně cílem manželství, s vysvětlením, proč jest nerozlučitelnost nezbytnou podmínkou toho, aby manželství mohlo splnit svůj úkol. Nebude však na škodu, ponecháme-li tento nejsilnější důvod až na konec.

Jistě nikdo nepochybuje o tom, že prvotním cílem manželství je obnovování a růst lidského pokolení. S tím souvisí také výchova potomstva. Tento hlavní cíl manželství není však cílem jediným. Kdyby tomu tak bylo, dalo by se leccos uvést na podporu nebo spíše na omluvu mnohoženství. Jest snad pravda, že mnohoženství není nepříznivé rozmnožování lidského pokolení. Rozhodně však má závažné nedostatky pokud jde o výchovu dětí a naprosto odporuje ideální lásce mezi mužem a ženou, která předpokládá rovnost a vyžaduje tedy monogamie.

Mravní i psychologické důvody pro manželskou věrnost a monogamii jsou samy o sobě tak silné, že nelze ani neplodnost, tedy nemožnost dosažení jednoho z hlavních cílů manželství, prohlásiti za důvod ke zrušení manželského slibu.

Rodina jest přirozená společenská jednotka, třebas by se skládala jen z muže a ženy. Vlastním cílem každé přirozené lidské společnosti jest dokonalá lidská osobnost. Tohoto cíle může býti dosaženo i v manželství bezdětném, neboť i tam je možná a nutná láska a věrnost, napomáhající k mravnímu dovršení osobnosti manželů. Nemůže tedy býti neplodnost záminkou k zrušení manželství, jsou-li tu jinak všechny nutné předpoklady pro normální a zdravé manželské soužití v době vzniku manželství. Tyto důvody pro věrnost a monogamii ovšem neuznává materialistický světový názor, jehož základním nedostatkem je mimo jiné snaha vysvětlovat vyšší nižším, dokonalejší méně dokonalým. Materialismus uvádí život beze zbytku na výsledky chemických a fyzikálních pochodů, rozumové poznání nerozlišuje od smyslového, lásku chápe jen jako živočišný projev. Také pro anarchii, nazývanou volná láska, uvádějí někteří materialisté důvody z říše živočišné. Poněvadž zvířata obyčejně nezachovávají monogamii, vyvozují z toho, že tato instituce není vhodná ani pro lidi. Kdyby se však skutečně otázka monogamie nebo volné lásky měla a dala řešit jedině podle příkladů z říše živočišné, daly by se i tam naléztí spíše důvody pro monogamii než pro volnou lásku. Snadno zjistíme, že volná láska, vlastně volnost pohlavních styků, existuje v přírodě u těch živočišných druhů, jejichž potomstvo nevyžaduje buď vůbec žádné péče, nebo jen dočasné péče mateřské. Tam, kde mláďata vyžadují péče obou

rodičů, setkáváme se i u zvířecích druhů s jakousi obdobou monogamie. Nelze tedy argumentovati pro volnou lásku mezi lidmi třebaš poukazováním na volný pohlavní život sledů nebo nějakého beztvareho mořského živočicha, který se jednoduše oddělí od svého plodu a odpluje. I kdyby nebylo jiného důvodu pro trvalé manželské soužití mezi lidmi, kdyby to byla otázka jen biologická, musili bychom považovati monogamii za jedinou správnou formu soužití mezi mužem a ženou už z toho důvodu, že výchova lidských dětí vyžaduje takřka celého života rodičů.

Také střízlivá dějinná zkušenost ukazuje, že národy, které tradičně zachovávají monogamii, jsou na tom i po stránce biologické a populační mnohem lépe než národy, kde tento ideál přestává býti obecně praktikován. Naproti tomu záměrné propagování volné lásky a dobrovolného mateřství (rozuměj přípustnost potratu) mělo i v národě biologicky a mravně tak zdravém, jako je národ ruský, následky tak nežádoucí, že povolání činitelé byli nuceni značně zpřísnit původní revoluční zákony o rozvodu a »dobrovolném mateřství«.

Tato skutečnost však nevedla do rozpaků některé duchaplné sociology, kteří resignovaně prohlásili, že selské národy, nedotčené moderními svobodomyšlnými názory v oblasti pohlavního života, které tvrdošíjně lpějí na posvátnosti rodiny a manželského svazku, jsou prý na tom lépe proto, že tam ženy zůstávají dosud samičkami. Jednomu takovému učenci odpověděl vtipně G. K. Chesterton, že skutečně jen tam, kde jsou ženy dosud něčím více než samičkami, jsou dosud také samičkami, nebo méně pokrokově vyjádřeno, jsou dosud matkami. Tam, kde se lidé dosud považují za něco více než pouhá

zvířata, jsou dosud zdravými zvířaty, tak zdravými, že vás uhodí, nazvete-li je tak.

V touze poskytnouti lidem všechny výhody pohlavního života sled'ů a vyrovnati se při tom se skutečností, že lidský dorost potřebuje poněkud větší péče než rybí potěr, dospěli někteří pokrokoví sociologové k požadavku, aby děti byly vychovávány ve státních ústavech. Tím prý by se docílilo ještě další nesmírné výhody, totiž odbornosti. Výchovu by převzali od zaostalých a často i krutých rodičů odborně školené ošetřovatelky a vychovatelé.

Zdravě myslící člověk nazve podobné snahy prostě a výstižně otrokářstvím a mluvením o nedostatečích rodinné péče o děti pokrytectvím. Nehledě k tomu, jest požadavek státní výchovy dětí při nejmenším nelogický, neboť vychází z názoru, že děti může vychovat dobře kdokoli, kromě jejich rodičů. Tato nehoráznost jest zřejmě ve spojitosti s názorem, že člověk může býti šťasten s každou ženou kromě té, kterou si ze všech ostatních svobodně vyvolil za manželku. Jisto je, že nejmenší vyhlídky na krutost k dětem jsou právě u rodičů. Je-li ošetřovatelka ve státních jeslích nebo učitel ve státní výchovně jen obyčejným, průměrným člověkem, stačí to k tomu, aby byl lhostejnější k cizím dětem než ke svým vlastním, a už proto je špatným vychovatelem cizích dětí. Požadavek státní výchovy vychází z nesmyslného kapitalistického předpokladu, že pastýř uteče, ale námezdník položí život za cizí ovce, protože je placen. Předpokládá se nesmyslně, že matky jsou zpravidla nelidské, kdežto státní úředníci jsou lidsší. Zabráňuje se ženě býti matkou vlastnímu dítěti a žádá se od ní, aby byla raději chůvou cizímu dítěti. Konec konců jediní lidé, kteří mohou a chtějí věnovati individuální péči každému jednotlivému

dítěti, jsou v drtivé většině případů jen jeho vlastní rodiče. Není proto účelné ani hospodárné platit lidem, kteří prý se nedovedou starat o vlastní děti a očekávat, že se tak budou lépe starat o cizí.

V našem národě není snad důvodu k obavám, že by zvítězil podobný názor na výchovu, nelze však popřít, že právě projednávaná osnova školského zákona, která naprosto vyřazuje rodiče z vlivu na ducha školní výchovy, jest prvním krokem na cestě vedoucí k podobným absurdním důsledkům. Jisto je také, že čím více se rozpadá pevnost rodiny a čím více bledne idea manželské věrnosti, tím více vzrůstá nezdravá moc státu a současně klesá odolnost národa vůči takovým a podobným zotročujícím snahám.

Třeba proto býti na stráž a hájiti neústupně pevnost a práva svobodné lidské rodiny před náporom oné lhostejné spousty diletantů a řemeslných námezdníků, kteří jsou podle dnešních, doufejme, že přechodných tendencí prosazování ve všech oborech jako neomylní činitelé pokroku.

5. Stav a třída.

Atomisace společnosti, to jest rozklad a uvolnění všech přirozených lidských svazků kromě svazku občana a státu, který zabírá stále nové a nové oblasti, byla začata kapitalismem. Bylo totiž v zájmu kapitalisticky organisované výroby, aby člověk byl pokud možno bezbranným, aby byl bez opory vydán vykořisťování. Theoretikové liberalismu zajisté nebojují theoreticky proti instituci rodiny, ale ve skutečnosti jest jejím největším nepřítelem továrna, která vpravdě trhá rodiny na kusy, když muž pracuje v jedné, žena v druhé a děti ve třetí. To zna-

mená, že členové rodiny žijí každý svým zvláštním životem a na společný život jim takřka nezbyvá času a tak mizí vědomí sounáležitosti a vzájemné opory. Jednotliví členové rodin se izolují a stávají se snadným předmětem vykořisťování a ujařmení. Nikdy snad se tak hrozným způsobem nevyplnilo heslo »Divide et impera« jako právě v kapitalistické společnosti. Cítí-li pak takto odcizení členové rodiny rodinný svazek už jen jako pouto, dá se jim snadná možnost zrušiti jej.

Socialismus jde ještě dále než kapitalismus, neboť se snaží všechny zlořády kapitalistické soustavy, vymyšlené a násilně vnučené pro vykořistění pracujících, ať už je to práce žen, závodní stravování nebo stádové ubytování, theoreticky ospravedlniti a podložití libivými hesly o svobodě a rovnosti. Přitom zavádí jen jeden málo významný rozdíl, že na místo několika soukromých kapitalistů dosazuje jednoho kapitalistu, totiž stát, který se tak stává nositelem veškeré hospodářské a také neobyčejné politické moci.

Zásadu soukromého vlastnictví, kterou kapitalismus porušil v praxi, odmítá socialismus theoreticky a všeobecně, čímž podlamuje jediný klad kapitalistického řádu, totiž vysokou výrobnost. Ovšem kapitalistická výrobnost, pokud není kontrolována a usměrňována veřejným zájmem, vede často k hospodářským krisím. Je-li kapitalismus výkonný, za to děkuje troskám zásady soukromého vlastnictví a soukromého podnikání, kterých ovšem popřává jen několika jedincům hospodářsky nejsilnějším. To jest ovšem závažná chyba, která se však dá napravit. Soukromý kapitalismus se dá omezit do patřičných mezí, přinutit, aby sloužil obecnému blahu. Takový stav ovšem již se nedá nazvat kapi-

talismem, ale správným rozdělením vlastnictví. Socialismus naopak nenapravitelně podlamuje výrobnost, neboť odstraňuje osobní vztah člověka k dílu a k výsledkům vlastní činnosti, čímž právě ohrožuje dostatečnou výrobu statků, která je předpokladem spravedlivého rozdělení národního důchodu a obecného blahobytu.

Jednou ze smutných zásluh kapitalismu jest rozbití staré samosprávné hospodářské organizace a rozdělení společnosti na dvě třídy, velkopodnikatelů a proletářů.

Politická jednota občanů ve státě musí organicky vyrůstat z rodin a nižších svazků územních, jejichž existence a úkoly jsou zcela přirozené, jinak se zvrhá v bezduchý centralismus a v totalitu. Historie křesťanského středověku nás poučuje o tom, jak rozvíjející se výroba, ovládaná mravními požadavky, vyvolala v život hospodářské organizace příslušníků stejného povolání. Taková stavovská organizace výroby je zcela zdravá a přirozená. Důvodem příslušnosti k stavu je určitá hospodářská funkce ve společnosti, bez ohledu na to, zda jde o podnikatele nebo zaměstnance.

Proti stavovskému chápání a rozčlenění společnosti stojí chápání a rozčlenění třídní, které bylo prakticky zavedeno kapitalismem a jako mnohé jiné kapitalistické zlořády převzato a theoreticky odůvodněno socialismem. Kapitalismus soustředil majetek v rukou málo početné vrstvy a vyhloubil tak propast mezi velkopodnikatelem a dělníkem. Rozdělení společnosti na třídy jest skutečností, která je tu více a jinde méně výrazná. Otázka však je, zda tento stav je správný, zda je správné prohlubovat třídní rozdíly a bojovně organisovat proti sobě zaměstnance a zaměstnavatele.

Je-li pro příslušnost k stavu rozhodné povolání, společenská a hospodářská funkce, v níž se shoduje podnikatel i zaměstnanec, jest naopak dělitkem mezi třídami hlavně životní úroveň, vlastnictví k výrobním prostředkům na jedné straně a naprostá nemajetnost na straně druhé. Výlučná organizace na podkladě třídním vede k stupňování třídního boje, k dalšímu vykořisťování nebo k sociální revoluci. Vznik nemajetné třídy proletářů znamená další krok k atomisaci společnosti. Dělník ztrácí osobní vztah k práci, ztrácí vědomí své důležité funkce ve společnosti a stává se zbožím na trhu práce, jímž disponují pracovní úřady.

Poněvadž nepovažujeme se socialisty třídní boj, vyvolaný kapitalisty, za nutný předpoklad pokroku a blahobytu, ale za počátek konce a úpadku společnosti, musí nám záležet na tom, aby se třídní rozdíly neprohlubovaly, ale vyrovnávaly, aby se nepodporoval třídní boj, ale třídní usmíření a vyrovnání na základě spravedlnosti. Neodmítáme proto odborové organizace zaměstnanců, ale považujeme za nutné, aby tato horizontální organizace odborová byla doplněna vybudováním vertikální organizace stavovské, zahrnující podnikatele i zaměstnance jednotlivých výrobních odvětví. V stavovské organizaci společnosti spatřujeme jednu z cest k sociálnímu míru a vyrovnání třídních protiv. Prohloubení vědomí stejné funkce ve společnosti u podnikatelů i zaměstnanců vede totiž k uznání a splnění spravedlivých požadavků zaměstnanců, neboť podporuje dobrou vůli na obou stranách.

Stavovská výstavba společnosti musí ovšem vyrůst uvědoměle a zdola, nikoli diktátem shora, jak se o to pokoušel režim fašistický. Ztotožňovat myšlenku stavovskou, která je v jádru demokra-

tická, s fašismem, svědčí o nevědomosti nebo zlé vůli.

Odmítáme každou koncepci hospodářskou a politickou, která vede k rozdělení národa na nepočetnou vrstvu velkokapitalistů a nespočetnou třídu nemajetných. Stejně odmítáme politiku, která chápe existenci nemajetné třídy jako naprosto nutný zjev, jehož dlužno využití nikoli k prosazení spravedlivých požadavků zaměstnanců, k prosazení spravedlivého rozdělení vlastnictví, ale k revoluci, která, pokud jde o vlastnictví, jen petrifikuje stav zavedený kapitalismem a zavádí trvale obecnou nesvobodu. Nutno tedy pracovati k odstranění příčin třídního boje a nahraditi uvědomění třídní uvědoměním stavovským, plynoucím z vědomí důležité společenské funkce a z odpovědnosti k celku. Jedině politika odproletarisování proletariátu, jejímž organizačním rámcem je stavovství, vede k vyrovnání nezdravých protiv, k odstranění nápadných třídních rozdílů a vyřešení zájmových rozporů cestou spravedlivé dohody. Toto sociální usmíření má také velký význam pro pokoj mezinárodní. V národě svobodném politicky i hospodářsky není onoho vnitřního napětí, jehož by bylo možno zneužívat k cílům nacionálně nebo třídně imperialistickým tím, že se uskutečnění touhy po vyšší životní úrovni záměrně uvádí v závislost na úspěších zahraničně politických.

Závěr.

V pěti úvahách probrali jsme stručně hlavní otázky společenského života lidí, v něž se rozpadá ústřední otázka poměru člověka a společnosti. Obecné dobro není myslitelné bez dobra jednotlivců, bez šetření přirozené svobody jednotlivců. Člověk není státním občanem bezprostředně jako izolovaný jednatel, ale jako člen rodiny, stavu a nižších celků územních. Nešetří-li se zásady, že úkoly přirozených nižších svazků společenských nemají býti bezdůvodně přenášeny na společenské svazky vyšší, má to za následek zničení svobody, rozvrat rodiny a degeneraci vlastenectví v nacionalismus a imperialismus. Zneuznání přirozených svazků stavovských, daných určitou hospodářskou funkcí ve společnosti, vede k sobeckému a hospodářsky nezdravému soustřeďování majetku, k sociálním zmatkům, které mohou snadno vyústit v nastolení otrockého státu třídního a v třídní imperialismus.

Pospolité život moderního lidstva je narušen v samých základech. Bylo by naivní očekávat spásu jen od změny institucí, tím méně od zavedení špatných institucí. Náprava musí vyjít zdola, každý jednatel musí začít s reformou u sebe. Společnost vyrůstá z jednotlivců, a proto i náprava musí začít u jednotlivců. Není to materialismus, který chápe společenské dění jako výsledek nutného vývoje, nezá-

vislý na mravní hodnotě jednotlivců, ale křesťan-
ský realismus, od něhož jedině možno čekati správnou
diagnosu i léčbu společenských neduhů. Křesťanství,
které uznává vnitřní hodnotu, svobodu a mravní
odpovědnost každého lidského jednatelce a poskytuje
také lidské slabosti účinnou nadpřirozenou pomoc,
křesťanství skutečně prožívané jest jedinou nadějí
dnešního rozvráceného světa. Je marné očekávati
zlepšení a nápravu v ohledu mravním, politickém
a hospodářském, nepůjde-li rozhodující část
lidstva cestou naznačenou slovy evangelia: Hleďte
nejprve království Božího a spravedlnosti jeho a
všechno ostatní bude vám přidáno.

---

*

Dr Miloslav Skácel: ČLOVĚK A SPOLEČNOST

Knihovna Nové dílo, škola politické výchovy, sv. 13,

kterou za redakce Dr Jar. Pecháčka a Dr Ctibora

Mařana, s obálkou arch. Františka Feistnera, vydává

nakladatelství Č.A.T. - UNIVERSUM v Praze 1946

Borgisem písma New Ideal vytiskly Č.A.T. v Praze

První vydání - Cena Kčs 15.-

kompetence státu. Toto rozdělení funkcí vymezuje autor velmi vtipně, jadrnou a břitkou formou. Stejně tak jest třeba v dnešním světě říci, co znamená vlastenectví a co imperialismus, je třeba zdůraznit, že imperialismus není právě vlastenectví, nýbrž jeho zvrácená forma. Jest třeba dále správně vymezit význam rodiny pro svobodu člověka, v dnešním kolektivisticky zaměřeném světě zdůraznit význam soukromého vlastenectví, rodinné výchovy, stanovit poměr stavu a třídy. Toto všechno činí autor jasně, konkrétně a rozhodně, leckde formou aforistickou a sevřenou, se smyslem pro význam paradoxu, jak se tomu naučil u svého učitele G. K. Chestertona. Nejsou to tedy učené úvahy a rozbory, při nichž se čtenář nudí, nýbrž vtipné a jadrné formulace, v nichž pravda vždy zazáří jako blesk a rázem ukáže temné, zmatené a zvrácené pojmy, jak je vytvořil člověk, který ztratil půdu pod nohama. Knížku takto napsanou a tak jasně promyšlenou si přečte s užitkem každý.

Cena Kčs 15.-

U všech knihkupců

Nakladatelství Universum
Praha II, Václavská ul. 12

NOVÉ DÍLO škola politické školy

Dosud vyšly tyto svazky:

1. sv. *Dr B. Chudoba:* O NOVOU ČESKOU ŠKOLU *Kčs 12.-*
2. sv. *Dr M. Weirich:* ÚČAST ZAMĚŠTANÝCH V
ZISKU A KAPITÁLU *Kčs 28.-*
3. sv. *Jos. Kopec:* POHLED K VÝCHODU *Kčs 12.-*
4. sv. *Dr J. Slaba:* ODBORÁŘSKÁ POLITIKA SSSR *Kčs 8.-*
5. sv. *Dr M. Skácel:* DEMOKRACIE A POLITICKÉ
STRANICTVÍ *Kčs 12.-*
6. sv. *Dr J. Slaba:* STÁTNÍ ZŘÍZENÍ SSSR *Kčs 12.-*
7. sv. *Dr B. Chudoba:* MAJETEK, PRÁCE
A SOCIÁLNÍ ÚKOLY *Kčs 8.-*
8. sv. *Dr M. Skácel:* SOCIALISMUS A SOCIÁLNÍ
REFORMA *Kčs 15.-*
9. sv. *Dr Ct. Mařan:* NAŠE KŘEŠŤANSKÁ TRADICE *Kčs 22.-*
10. sv. *Dr J. Pecháček:* CO CHCE ČS. STRANA LIDOVÁ *Kčs 10.-*
11. sv. *F. X. Juránek:* DOBRÝ ŘEČNÍK *Kčs 75.-*
12. sv. *A. Pimper:* KŘEŠŤANSKÝ SOLIDARISMUS *Kčs 50.-*
13. sv. *Dr M. Skácel:* ČLOVĚK A SPOLEČNOST *Kčs 15.-*

U všech knihkupců

NAKLADATELSTVÍ UNIVERSUM
PRAHA II, Václavská ulice číslo 12